

Om

de almindeligste hidindtil bekiendte
Gisters Birkning hos forskjellige Dyrearter,
 med nogle deels nye deels igientagne Forsøg,
 i Hensyn, hvorvidt man af hines ulige eller eensformige Birkning
 paa disse kan slutte til Arternes Forskiellighed eller
 Beslagning i Dyreriget.

Af

Erik Viborg.

Det er uden Tvivl ikke mindre nyttigt, at kiende nøie de Ting, som ere farlige for Menneskenes og Huusdyrenes Liv, end at kiende hine, som gavne dem i Sundhed eller Sygdom. Ikke destomindre er dog vor Kundskab herom endnu ikkun lidet fuldstændig, uagtet flere berømte Mænd have i disse sildigere Tider meget forsøgt dette Stykke af den menneskelige Kundskab. Jeg tør derfor haabe, at dette lidet og usfuldkomne Bidrag til nogen mere Oplysning i en saa vigtig Materie ikke kan findes uværdigt, at forelægges dette oplyste Selskab.

Erfarenhed og de Naturkyndiges Forsøg lære os, at visse Ting ere giftige for visse Dyrearter, som for andre ikke allene ere uskadelige, men kunne endog tiene dem til Føde. Om Bagtelerne berettes, at de søge med Begier-

lighed Frøet af den hvide Nysserod (*Veratrum album*) ¹⁾, og visde Fuale Hiint af den giftige Faldtragt (*Datura Stramonium*) ²⁾, som begge ere skadelige for Mennesket ³⁾ og adskillige andre Dyr ⁴⁾. Hesten ⁵⁾, Hunden ⁶⁾, Ratten ⁷⁾, Ræven ⁸⁾, Egren ⁹⁾, Høns og flere Fuglearter ¹⁰⁾ dræbes derimod paa den voldsomste Art af bitre Mandler, som vi nyde mellem vore Bekkerheder.

Vi kiende og Sygdomsgifter eller Smitter, som ere visse Creature egne, og forplante sig endog ikke til de nærmeste og meest beslegtede Dyrearter. Saaledes have sikkre Jagtagelser endnu ei bekræftet, at den almindelige eller pestartede Hornqvægsyge har angrebet flere Dyrearter end Dren ¹¹⁾.

Gaar

¹⁾ Alexander Aphrodisæus in præf. problem. Galenus 6. epid. comin. 5. text. 35.

²⁾ Amoreux I. lettre sur la medicine veterin. p. 49.

³⁾ Spröegel experimenta circa varia venena. §. 17.

⁴⁾ Man har erfaret ved den Kongel. Veterinairsskole, at Vender og Høns, som have ædt Frøet af den giftige Faldtragt, deraf ere blevne dræbte.

Om den giftige Virkning af den hvide Nysserods Frøe see Hofbergs Anvisning til Værktøjs Rånedom. Pag. 233.

⁵⁾ Krünitz Encyclopædie. 1ster Theil. Pag. 738.

⁶⁾ Pan Svecus. Linnei Amoenit. academ. Vol. II. pag. 237.

En Hund af middelmaadig Størrelse, som jeg indgav $\frac{1}{2}$ Lod bitre Mandler, fik derefter voldsom Brækning, fastede og megen Ureenlighed fra sig igiennem Mæltarmen; havde hastigt og kort Aandedrag, og døde efter en Times Forløb med Muskeltrakning. Ved Åbning fandt jeg Mæven og Tolvfingertarmen unaturlig rød. See og herom Wepfer de cicuta aquatica. p. 242.

⁷⁾ ⁸⁾ ⁹⁾ Ephem. N. Dec. 1. An. 8. Obl. 99.

¹⁰⁾ Misc. Nat. Curios. Dec. 3. A. 1. Obl. 156. Wepf. l. c., hvor Forsøg vise, at bitre Mandler ere en Gift for Duen og Storcken.

¹¹⁾ Herr Hofraad Koczian beretter vel i hans Prøfung der Ursachen von der Hornviefsyge Pag. 83, at den almindelige Hornqvægsyge skal have udbredt sig til Vosseløven og Hiorten; men de Sygdomme, hvorom bemeldte Forfatter handler, ere ei saa nøie beskrevne, at man med Visshed kan sige, om det har været den pestartede eller en anden Qvægsyge, disse Creature have havt. Herr Vicq d'Azvyr påstaaer og, at den pestartede Qvægsyge, som herskede i Normandiet Aar 1775, angreb tillige Hunde, Katte og Sviin; men da man ei har forsøgt, om Smitten af bemeldte Syge lod sig forplante ved Indpødning til disse Dyrearter, saa bliver ogsaa her en Uvisshed tilbage;

Faar og Geder vides endnu ei at have været underkastet denne Sygdom, hvor de vare udsatte for samme. Faarekopperne, hvis Smitsomhed noksom er beviist ved Indpodningen, der i Frankerige var bekjendt ferend hiin af Bornekopperne ¹²⁾, haver endnu ei efter hidindtil giorte Jagttagelser udbredet sig til flere Huusdyr ¹³⁾, ei engang til Gederne, som have saa megen anatomisk Liighed, og ere saa nær beslagtede med Faaret ¹⁴⁾.

Vi have derimod andre Gister, som virke i større eller mindre Grad paa det ganske Dyrerige, og dræbe flere Dyreslægter, der i ingen Henseende kan regnes at være beslagtede med hinanden. De mephitiske Lustarter ere dræbende for alle Creature, endog for Vedyrene (Amphibia), som trænge mindst til reen Lust ¹⁵⁾. Erfaringen har og lært, at Skabsmitte har forplantet sig fra Dyr til Mennesker, og fra disse til hine, saa den er tilfældeds for ganske særskilte Dyreslægter. En med bemeldte Sygdom besængt Hund har anstuffedt Faar, Køer og Dromedarer, med hvilke den havde levet i Selskab ¹⁶⁾. Nydeligen har jeg og erfaret, at Heste med Skab have smittet Menneskene, som rygtede dem, og at denne Sygdom er gaaet over fra Faar og Geder til Hornqvæget. Kan vi fæste Troe til de historiske Annaler ¹⁷⁾,
da

bage; thi de kunde tilfældigviis have erhholdet en anden Sygdom, hvormed den almindelige Hornqvægsyge kunde forveksles. See bemeldte Forfatters Exposé des moyens curatifs et preservatifs contre les maladies pestilentielle des bêtes à cornes. p. 122.

¹²⁾ Amoureux l. c. p. 29.

¹³⁾ Astruc beretter vel i hans Dissertation over Pesten, at Kaninerne have bekommet Faarekopperne ved at græsse om Natten paa de Steder, hvor Faar, som vare besængte med denne Sygdom, havde været Dagen tilforn; men denne Jagttagelse synes ei aldeles at bevise Faarekoppernes Overgang til Kaninen, thi disse kunde håndelseviis have faaet Kopper, som kunde være dem egne, og uden at være smittet af Faarene. Indpodningen med Faarekoppe-Materie vil allene bestemme Rigtigheden af denne Jagttagelse. Det selvsamme gielder og om Dr. Stegmanns Beretning i hans Epidemia Mansfeldiana om Kopperne, som skulde tillige have angrebet Faar, Sviin, Høns, Gæs og flere Dyr.

¹⁴⁾ Camper über das Anstecken der Viehsuche. Pag. 15.

¹⁵⁾ Gmelins allgemeine Geschichte der Giste. 1ster Theil. Pag. 171, 255.

¹⁶⁾ Amoureux l. c.

¹⁷⁾ Chronic. Saxon. seu Annal. Angliæ Ann. 1125. Hist. general. d' Angl. p. André Duchesne. p. 728. Gorbosfredi Chronic. 1655. Hermann. Chronic. 889.

da finde vi pestartede Sygdomme, som have raset mellem Menneskene og alle Huusdyr paa lige Maade, ja ei skaanet de vilde Creature selv paa Marken ¹⁸). Paa min Reise i Ungarn har jeg og seet Lungekræft (Aphtha pecorina Adami) og Røddervold eller Kløvesygge (claudicatio Adami) at herske paa en og samme Tid imellem Hornkvæget, Faar og Sviin. Saavel ældre som nyere Jagttagelser bevise og, at Giften af Brandbylder hos Hornkvæget forplanter sig til Menneskene, og foraarsager selvsamme Tilfælde hos disse som hos hine ¹⁹). Alt dette betragtet i det Hele overbevise os, at Gifterne enten ere egne for enkelte Arter, eller almindelige for flere Slægter; men Virkningen af de første lader sig ei tænke uden en vis særskilt Organisation hos Dyret, hvorved det bliver lidende for Indtrykket af Giften. En lige Virkning af disse særegne Gifter hos forskellige enkelte Dyrearter forudsætter derfor en Lighed i Organisation, som synes at tale mere for Dyrenes Beslægtning, end al anden Overeensstemmelse i Figur og Dannelse af ind- og udvendige Dele hos Dyrene. Denne Overeensstemmelse tages af Formen hos de grovere og uædlere Dele; hiin Lighed derimod maae søges i det mere væsentlige, i Nerverne og de egentlige Livskræfter, som ere saa fine, at de aldeles unddrage sig vore Sandser, og selgeligen al umiddelbar Grandtæning.

De hidindtil bekiendte Gifter af Mineralriget synes at være temmeligen eensformige i deres Virkning paa det hele Dyrerige. Arsenik ²⁰), Kobolt ²¹),
Subli-

¹⁸) Ephem. Nat. cur. D. I. a. 6. 7. 1615. Obs. 188.

Saaledes indløb og adskillige Beretninger til den Kongel. Dværgsyge-Commission, at den i Dannemark i Aaret 1790 herskende Lungkræft tillige dræbte Haverne paa Marken, men ved nærmere Undersøgelse fandtes dette at være ugunder.

¹⁹) Den i Lion saa berømte Menneskelæge og for min Videnskab fortiente Herr Vitet, ligesom Herr Doctor og Professor Lengriesser i Straubing, have herom meddeelt mig flere tilforladelige Erfaringer. See og mere herom *Wierus* de præstigijs dæmonum liber II. Flere Exempler anføres i Bæret über die Viehkrankheiten und deren Heilung. Pag. 290, 291.

²⁰) *Wepf*. Cicut. aquat. histor. p. 287, hvor der vides, at Arsenik er en Gift for Hunde og Sviin. Det er og en almindelig bekiendt Sag, at man dermed dræber Mæus, Rotter og Muldvarper o. s. v., at der ei behøves Beviis for Arsenikens Giftighed.

²¹) *Sproegel* l. c. §. 28. De her giorte Jagttagelser lære, at Kluer, Hunde og Mennesker ere dræbte af Kobolt; men den giftige Egenkab af dette Mineral bør venteligen tilskrives Arseniken, hvorved det sædvanligen findes blandet.

Sublimat ²²⁾, Vitriol: Salpeter: og Saltsyre ²³⁾ i concentreret Tilstand ere dræbende for Mennesket og alle Dyr. Disse Gifter synes at have sig en almindelig Virkning formedelt deres skarpe og ædende Egenkab, hvorved de angribe de faste Dele, opløse dem og forstyrre deres Livskræfter. De med Arsenik anstillede Forsøg paa Heste ved den Kongelige Veterinair-Skole have bekræftet, hvad forud en af den store Hallers værdige Lærlinge, en Sproegel, iagttog paa Hunde ²⁴⁾, at denne grusomme Gift endog dræber Creaturet, naar den anvendes udenfor Larmecanalen paa ethvert andet Sted af Kroppen ²⁵⁾, hvor der findes Blandarter. I de paa denne Maade dræbte Heste fandt man Betændelse paa adskillige Steder af Indvoldene, ja selv paa den ind- og udvendige Flade af de store Pulsårer; men det, som meest maatte opvække Physiologens og Naturgrundforskerens Opmærksomhed, var, at Næringscanalen indeholdt tykt Blod, og Blandarterne paa de store Grimtarne afvejlende Blod og Næringsstoff.

Jægerne berette, at Arsenik ei skal være en Gift for Ulvene; men naar man betragter dette Kødhyrs udmærkede anatomiske Lighed med Hunden, og Arsenikens eensformige Virkning paa denne og flere nær beslægtede Dyrearter, saa har man største Feie til at tvivle om Rigtigheden af denne Beretning ²⁶⁾.

Blies

²²⁾ Wepp. l. c. Sproegel l. c. Exper. 27. Af de her beskrevne Forsøg sees, at Sublimaten dræber Hunde, Ratter og Kaniner. Baccius de venenis p. 21, hvor Mennesket berettes at være dræbt af Sublimat.

²³⁾ Tulpus-Obf. med. L. III. C. 43. p. 267.

²⁴⁾ Sproegel l. c. Experim. 36.

Arseniken blev strøet paa Ryggen af en Hund, hvor Haarene vare afragede og Huden lidt saaret. Indvoldene fandtes her betændte, ligesom om den havde saaret Giften indvendig.

²⁵⁾ Paa bemeldte Heste stak man Arseniken ind i Moderkæden (Vagina), hvilken deraf efter Døden viste sig tyk, betændt, paa den indvendige Flade saaret og besat med smaa Vlegner og sorte Pletter. En udførligere Beretning om disse Forsøg og det, der foranledigede dem, vil blive givet af Herr Doctor og Stadsphysicus Mangor i Acta med. Havn. Vol. III.

²⁶⁾ Prestwichs on poison. p. 23.

Blyegifterne virke hos Dyrene ligesom hos Mennesket, og deres Skadelighed er ligesaa almindelig for flere Dyreslægter, som hine af de foregaaende. Vi finde Jagttagelser, som bekræfte, at Heste og Dvæg, der ved Blyebierqværker udsættes for Vandet og Dampen, som kommer fra samme, have været underkastede heftige Coliker og Forstoppelser i Underlivet. Hunde, Katte, Høns og Duer, som hos Blyarbejdere nyde Blyekorn mellem deres Føde, blive deraf magre, syge, og døe tilsidst af Tøring. Gæs og Vender, ved at drikke Vand, hvori der fandtes Blyekalke opløste, og trende Dompaper, ved at æde røde med Minie farvede Oblater, ere paa lige Maade deraf blevne dræbte ²⁷⁾. De af Herr Doctor Sproegel med Blyesukker anstillede Forsøg paa Hunde ²⁸⁾ bekræfte og bemeldte Erfaringer.

Saa meget som Blye-Arsenik og Dvægselevsgifterne tale for Mineralgifternes almindelige Virkning paa det hele Dyrrige, saa synes dog Antimonialmidlerne og Tungjordsfalter i visse Henseender at udfordre en Undtagelse, da fornemmeligen de første virke heftigen paa Mennesker, Sviin og de liedædende Dyr, og derimod næsten ukiendeligen hos de græsædende Creature, som tygge Drøv. I Følge flere anstillede Forsøg ved den Kongelige Veterinair-skole brækket Svinet ²⁹⁾, Hunden ³⁰⁾ og Katten sig heftig efter Spidsglasleveren; og Herr Neuenhahn ³¹⁾ beretter, at Svinet faaer Oplastelse efter Spidsglasset selv. Hos Hesten, som findes at kunne brække sig af Svøhsyge saavel som i Tilfælde af Mavens Betændelser og Rifter, forarsage bemeldte Midler ei nogen Oplastning igiennem Mavepiben, men synes kun at pirre den hele Tarmcanal, hvilket den forsøgede Vedehst og Giødningens oftere Ufførelse bevidne, som indfinder sig efter disse Midlers Brug ³²⁾. Et Muulæsel ³³⁾, som erholdt ved Veterinair-skolen i Lion 2 Lod Brækviinsteen (Tart. Stibiat.), præs-
stede

²⁷⁾ Percival on the poison of lead, hvor bemeldte og flere Tilfælde kan læses.

²⁸⁾ Sproegel l. c. Exper. 37, 38.

²⁹⁾ En 14 Ugers gammel Griis fik Oplastelse efter 1 Quintin Hepar Antimonii.

³⁰⁾ Hunde af middelmaadig Størrelse behøve kun 20 Gran af Spidsglaslever, for at brække sig.

³¹⁾ Neuenhahn von der Brantweinsbrennerey. 2. Auflage. S. 490, 496.

³²⁾ Heste taale af Spidsglasleveren 1 til 1½ Lod i daglig Gave.

³³⁾ Bourgelat matiere médicale. p. 45, 46.

stede derefter meget, og fik en mere end naturlig Ufgang af Siødning og Urin; og det selv samme Creatur, som man tvende Dage derefter indgav bemeldte Gave fordoblet, bekom deraf ei mærkelige Tilfælde. De drøvtyggende Creature kan man give disse Midler i ligesaa stor og større Gave, uden at man derefter kan spore mindste sandelig Virkning hos samme ³⁴). At Spidsglasmidlerne saasledes virke forskielligt paa græs- og kiedødende Dyr, og derimod eensformigen paa disse, samt paa Mennesket og Svinet, synes at tale for, at saavel hiint som dette maae have noget tilfældes i Organisationen af Fordeielsesredskaberne med de kiedødende Dyr; og at det derfor er Mennesket ei unaturligt at søge Føde i Dyreriget ³⁵).

Tungjorden (den hos Biergsfolkene i Anglezark bekiendte stærke Gift) ³⁶), hvilken den skarpsindige Doctor Crawford først har anvendt som et særegt Mittel mod Scrophler i en Gave af saa Gran, har man ved den Kongelige Veterinaerskole indgivet Heste qvintinviis, uden deraf at spore nogen kiendelig Virkning. En saivet Hoppe erholdt endnu desforuden i 13 Dage daglig 1 Qvintin af Tungjordsaltet ³⁷), og man steg med denne Gave indtil 1 Lod, uden at erholde nogen sandelig Virkning hverken paa Dyret eller Sygdommen, imod hvilket det blev brugt. Mangel paa Forraad af dette sieldne og kostbare Mittel standsede ³⁸) Forsøttelsen af disse Forsøg paa flere Dyr; men i Følge hine paa Hesten, synes saavel Jorden som Saltet at være dette Creatur aldeles uskadelige, som dog holdes for at være meget giftige for andre Dyr ³⁹).

Herr Doctor Carminati ⁴⁰) har anstillet Forsøg med almindeligt Kielsensalt paa Høns, af hvis Udsald man skulde formode, at dette Middelsalt

D q q 2

var

³⁴) Et gammelt Faar blev indgivet 1 Lod Spidsglaslever, uden deraf at erholde noget mærkeligt Tilfælde.

³⁵) Dette stemmer og overeens med Doctor Stevens Forsøg. See herom hans Inaugural Dissertation, som udkom i Edinborg 1777.

³⁶) Witherit (Barytes æratus). Blumenbachs Naturgeschichte. Pag. 610, 611.

³⁷) Bemeldte Tungjord blev gjort til Salt med Svovelsyre.

³⁸) Herr Professor Nibildgaard forsøgte dette Mittel allene i den Hensigt at erfare, om det med nogen Nytte kunde anvendes imod Snive.

³⁹) Blumenbach l. c. Pag. 608. Crells Chem. Annalen. 2. St. 1792. Pag. 123.

⁴⁰) Carminati opuscul. therap. Vol. I. p. 107 et seqv.

var en egen Gift for disse Hunsfugle. Jeg har igientaget hans Forsøg flere Gange, men stedse fundet, at det formodest den store Gave, i hvilken han har anvendt samme, dræber Dyret ved sin alt for stærke afførende Kraft ⁴¹). Man troer og i Almindelighed, at Salt er en egen Gift for Svin; men flere af Herr Professor Albildgaard gjorde Forsøg have beviist, at dette Dyr kan nyde samme lodviis, uden at det derefter bekommer farlige Tilfælde. Man har allene at iagttage, at Saltet under Indgivelsen ei kommer i Lustreret, som let hender sig ved dette sfrigende Creatur; thi da forarsager det dødelige Tilfælde. Saltet virker derfor ei anderledes hos Svinet, end hos de øvrige Dyr, og er allene et afførende Middel, som i alt for stor en Gave kan blive skadeligt.

Gifterne af Dyreriget synes i Henseende til deres almindelige Virkning paa flere Dyrearter at ligne hine af Mineralriget. Veterinairvidenskaben lærer os, at Slangegiften meer eller mindre tilveiebringer samme Tilfælde hos Hesten, Oxen, Gaaret, som hos Menneket; og flere tilfortædelige Esterretninger bevidne, at Klapperflangen dræber Fugle, Harer, Kaniner og adskillige andre Dyrearter med sin grusomme Gift ⁴²). Svinet, Slangedræberen (*Viverra Ichneumon*) og Storlen synes derimod at trodsse disse gyselige Dyrs Bid, da de give sig i Kamp med dem, dræbe og æde samme. Skal man søge Slangegiftens Uvirkosomhed i disse Dyrs særegne Organisation til at modstaae samme, eller paa hvad Maade lader dette Særsyn sig forklare? Vel synes Svinet at kunne formodest sin ufølsomme og med faa Blodkar forsynede Hud undgaae Virkningen af denne Gift, da Slangen deri vanskelig kan bide et blodigt Saar, uden hvilket, Erfaringen har lært, at dens Gift ei kan virke; men har Svinet ikke Tryne, Dine og Been, hvor den let kan igiennemtrænge med sine Gifttænder.

Sels

⁴¹) $2\frac{1}{2}$ Lod Salt opløst i Vand blev indgivet en gammel Høne; den satte sig strax paa Hug med nedhangende Vinger og Hoved, fik efter 3 til 4 Timer heftigt Durkløb, og døde 12 Timer efter at den havde faaet Saltet. En gammel Hane fik selsomme Gave, og deraf selsomme Tilfælde, som den forrige. Abningen viste paa dem begge Betændelse i Kroen med udtraadt Vand i Celleøvet omkring samme; Stenkrøen og de tynde Tarne vare ogsaa stærk betændte.

⁴²) Gmelins Geschichte der Gifte. 1ster Theil. Pag. 279.

Selskabet tillader, at jeg her anfører en Bemærkning ⁴³⁾, hvorledes Huuskatten søger at gjøre sig Mestre af den hos os værende giftige Hugorm (Coluber Berus), da den synes at udbrede Bys over denne Sag. Dette kloge, snedige og behændige Huusdyr løber omkring Hugormen med stirrende Bine, samt logrende Hale, og afsturer bequemme Dieblif, for at give den dræbende Nap med sine Kløer. Disse Slag meddeles saa forsigtigen og saa floot, at Hugormens Bid derved aldeles undviges, og fortsættes saa længe, indtil den er død. Katten nyder dernæst sit Kov med Begierlighed, men med ligesaa megen Forsigtighed, hvormed den sædvede samme, da den lader Hovedet, Gifternes Sæde, ligge aldeles uberørt.

Den selvsamme Forsigtighed tilskrives og Svinet ⁴⁴⁾, naar det har dræbt og vil æde Klapperlangen; og beviser ikke noksom denne kloge Instinct, Slangen har nedlagt hos disse Creature for at undgaae Slangegiften, at samme maae være dem skadelig ligesaa vel som andre Dyr ⁴⁵⁾. At Storcken synker den hele Slange uden farlige Følger, synes ei heller at være stridende herimod, da de Fontaniske Forsøg have lært, at Slangegiften, indtaget i liden Mængde, gjør ei nogen betydelig Virkning i Maven. Storcken nedsluger ogsaa Slangehovedet uden at æde det, og staaer derfor ei i Fare for at blive saaret af dets Tænder, som Svinet og Katten, ved at tygge samme.

Saa meget som dette synes at forklare, at bemeldte Dyr ei ere befriede fra Slangegiftens dræbende Kraft, og dens almindelige Virkning derved saa meget mere bekræftes, saa har dog den store Giftgrandfker Hr. Dr. Fontana beviist med talrige Forsøg, at Slangegiften er uskadelig for Blodigler, Snegler og adskillige Slangearter, ja endog for hine, som ei ere giftige, uagtet den er dræbende for Ual og Fiirbeen ⁴⁶⁾.

At Vandfræksgiften virker eensformig paa flere Dyreslægter, ja selv paa Fugle og Fiske, er noksom beviist ved de mange Exempler, som findes anførte i adskillige Vægers Skrifter ⁴⁷⁾. I Frankrige og Ungarn har jeg

D 99 3

og

⁴³⁾ Denne Sagtagelse er mig meddeelt af Hr. Prof. Abildgaard.

⁴⁴⁾ Plenkii Toxicologia. p. 31.

⁴⁵⁾ At Slangegiften er dødelig for Katten. See Fontana l. c. Pag. 251.

⁴⁶⁾ Fontana l. c. Pag. 15 og 23.

⁴⁷⁾ Emel. l. c. Ister Theil. Pag. 238.

og seet Heste og Sviin bidte af gale Hunde, hos hvilke man iagttog de sædvanlige Tilfælde af Vandskræk.

Planteriget giver en Mængde af Gifter, hvoraf vi finde nogle at forårsage heftige Betændelser, andre at betage Nerverne, Blodet og Muskelfibrene deres Livskræfter, og atter andre at have nogle af disse Egenskaber tilfælles; dog kiende vi endnu for lidet til Gisternes Virkemaade for derefter at kunne nøie bestemme deres Classer.

De skarpe Plantegifter eller hine, som forårsage Betændelser, synes at virke temmelig eensformigen paa flere Dyrearter. Vore indenlandske Ranonkelarter ere skadelige for Mennesket, for de drøvtyggende og for de kiedædende Dyr. Tigger-Ranonklen (*Ranunculus sceleratus*) forårsager hos Mennesket indvortes farlige Tilfælde, ja Døden selv ⁴⁸⁾. Et Lod af denne Plantes Saft giver Hunden de voldsomme Koliker ⁴⁹⁾. Lobel ⁵⁰⁾ bevidner Skadeligheden af Vand-Ranonkelarterne for Hornqvæget; og nyeligen har Hr. Prof. Brugnoni iagttaget, at Korn-Ranonklen (*Ranunculus arvensis*) er en heftig Gift for Faaret ⁵¹⁾. Sliq en almindelig giftig Virkning spore vi og hos nogle Arter af Anemone-Slaget ⁵²⁾, *Colchicum autumnale* ⁵³⁾, og flere skarpe Planter; dog anfører den uadelige Linné imellem disse Gifter den sorte Peber ⁵⁴⁾, som en egen Gift for Svinet, den roeartede Gifthætte (*Aconitum Napellus*) at være en uskadelig Plante for Hesten ⁵⁵⁾, og paa en Rays og Bork's Beretning den rundbladede Soeldug, som en skadelig Væxt for Faar ⁵⁶⁾; men flere af Hr. Prof. Abildgaard og mig

⁴⁸⁾ *Scharff*. Eph. nat. cur. Dec. 3. An. 2. p. 107.

⁴⁹⁾ *Krapf*. de nonnullorum ranuncolorum venenata qualitate. p. 25, 26.

⁵⁰⁾ *Lob*. Adv. stirp. p. 228.

⁵¹⁾ Denne lærde Dyrelæge beretter, at 4 Lod af den friske Plante dræber et Faar, og tvende Lod deraf tilveiebringe de heftigste Koliker hos samme.

⁵²⁾ *Gunneri* Flora Norveg. B. I. p. 166. *Schreb*. Saml. 12. Theil. S. 305.

⁵³⁾ *Kratzschwill*. dissert. de colchic. p. 48. *Scopol*. Flora carniol. Vien, 1760. p. 225.

⁵⁴⁾ *Pan Svecus*. *Linnei* Amoen. acad. Vol. II. p. 231.

⁵⁵⁾ *Ibid*.

⁵⁶⁾ *Lin*. Flora Svec. ed. II. No. 237.

mig giorte Forsøg med bemeldte Plantegifter bekræfter ei Rigtigheden af disse Jagttagelser. Man har fundet, at Peberen er fornemmelig Svinet skadelig, naar den indgives samme i Form af Pulver. Saaledes har en lige Gave af hele og finstødte Peberkorn viist ganske modsat Virkning hos et og samme Creatur. Svinet slugte de hele Peberkorn uden kiendelig farlige Følger ⁵⁷⁾; Pulveret derimod forarsagede heftige Tilfælde, og dræbte det efter 6 Timers Forløb. Saavel Tilfældene som Nabningen af den saaledes dræbte Soe gave tydeligen tilkiende, at Peberpulveret havde allene forarsaget de skadelige Brystbeklemmelser og Døden, fordi en Deel deraf var falden i Lustreret, og at dette kunde forebygges ved at indgive Peberen med Forsigtighed; dog for at overbevises herom erholdt en 10 Ugers gammel Griis $\frac{1}{2}$ Qvintin stødt Peber, indviklet i Ried, og en anden Griis selsamme Gave, blandet med Vand, men begge nød det uden Hoste og andre farlige Tilfælde. Ja selv det tørre Peberpulver fandt man uden Virkning, naar man iagttog, at Svinet under Indgivelsen ei satte sig til Modværge, og at man nedbragte Pulveret dybt i Svælget, hvorved dets Indgang i Lustreret kunde forhindres. Man seer da heraf, hvorledes man er bleven forført til at ansee Peberen som en egen Gift for Svinet, og at ethvert andet fiint pirrende Pulver, som det fik i Lustreret vilde forarsage selsamme dødelige Tilfælde.

Den

⁵⁷⁾ Dette Forsøg skede om Morgenen Kl. 7 paa en Grisefoe med et Qvintin hele Peberkorn. Samme Dags Eftermiddag Kl. 1 indgav man denne Soe en ligesaa stor Gave af stødt og tørt Peber, som forarsagede følgende Tilfælde: Strax efter Indgivelsen var den ligesom død, og havde ei kiendeligt Aandedrag eller Hierteslag. Ved at gyde den Vand i Svælget, kom den igien til Live, gryntede, og stod op, men havde en vakkende Gang og ligesom en Lamhed i Krybset. Kl. 2 indfandt sig et stærkt Næslen og Hvasen i Lustreret, som dernæst forsvandt henimod Kl. 3. Soen begyndte da at vræde, og syntes at drage Aanden lettere; dog havde den megen Tørst. Kl. 5 yttrede bemeldte Næslen sig i Halsen igien, som tog mere og mere til, saa at Soen døde under samme Kl. 7.

Ved Nabningen af samme fandt man Maven overmaade stor og udspændt af Luft. Den indeholdt tillige en Mængde af usfordøiet Ried, som Svinet om Formiddagen havde ædt; indvendig mod Mavepibens Nabning var en Plæt underløbet Blod paa en Haandbrede Størrelse, men ellers intet Tegn til Betændelse ind- og udvendig paa Maven og Tarmene. Lungene vare overalt mørkerøde; Klappen til Lustreret hvirod og betændt. Lustreret selv var og indvendig betændt, men med mindre Rødhed end Klappen. Her fandtes tillige endeel Korn af Peberpulveret, og det ikke allene i Stammen af Lustreret, men ogsaa i dets første Hovedgrene i Lungen.

Den roeartede Giftbætte, som efter Linné's Svigerfaders Jagtgælle⁵⁸⁾ er saa heftig en Gift for Mennesket og de drøvtyggende Dyr, har jeg forsøgt paa Hesten, for hvilken den skulde være uskadelig, men fundet, at den ligesaavel er en Gift for dette, som flere Hundsdyr⁵⁹⁾. Denne Art af Giftbætte gjer derfor ei nogen Undtagelse i de skarpe Gifters almindelige Virkning paa flere Dyrarter; dog har den hiiu sælles Egenkab med adskillige Ranonkelarter og den hvide Nyserod, at den taber sin Skarphed og giftige Virkning, naar den tørres, og at den kun egentligen kan kaldes giftig i dens friske Tilstand. Saaledes finde vi, at Hesten og Hornqvæget undvige med største Forsigtighed de skarpe Ranonkelarter paa Marken, som de derimod i Heet æde uden Skade. Det selvsamme har jeg ogsaa erfaret om den hvide Nyserod paa min Reise over Mons Cenis, hvor Hesten og Muulæstet lod den staae uberørt, men efter Indbyggernes Udsigende vragede ei samme i Heet⁶⁰⁾.

Den

⁵⁸⁾ Ueberf. Schwed. Abhandl. 7 B. S. 221.

⁵⁹⁾ En gammel fort Vallak erholdt fastende 16 Lod af bemeldte Plantes Rod, og af de i Foraaret fremspirende Rodblade hakkede og giorte til Boler med Meel. Strax efter Indgivelsen yttrede Hesten Bæmmelse ved bestandig at bevæge Tungen og afstruge den mellem Fortænderne. Efter 1½ Times Forløb fik den heftigt Spytflod, og et hastigt og stærkt Aandedrag. Den havde og nu kastet sig, saae sig ofte til Siden, følte nu og da heftig Mindelse til Brækning, var Tænder, og havde en hastig og frampagtig Puls. Disse Tilfælde toge til i 3 Timer, og forøgedes med en ofte Afspørelse af en tynd og stumblandet Gisdning, men forsvandt igien efterhaanden, saa at Hesten reiste sig, efter at have lagt 6 Timer saaledes udstrakt paa Jorden; dog var den endnu meget svag, havde en vaklende og svinglende Gang, og vilde ei æde. Dette var om Aftenen, hvorpaa man lod Hesten staae til anden Dags Morgen, og da syntes den at have overvundet Giftens Virkning. Den gif, aad og drak som sædvanlig. Samme Dags Formiddag indgav man denne Hest ½ Pund af bemeldte Rod og Blade, hvorefter fulgte de samme Tilfælde, men i saa heftig en Grad, at de dræbte Hesten efter 14 Timers Forløb. Mod Dødens Komme blev Hesten roelig, faldt i stærk Sved, og opgav Livet uden stærke Muskeltræksninger. Ved Nabningen fandt man Mavepidens Mund stærkt krampagtig tilsammentrukken, Maven indvendig paa dens høire halve Deel, ligesom og de tynde Tarms betændte, og Bæggene af disse sidste paa nogle Steder tilsammentrykte; Blind- og Grimtarmen vare opfyldte med meget Vand.

⁶⁰⁾ Dr. Kalin beretter derimod, at Creaturene nu og da i Foraaret af Mangel paa anden Føde æde de brede og grønne Blade af Nyseroden, men bekomme og derefter dødelige Tilfælde. See Kalins Amer. Reise. Pag. 60. og 61.

Den lærde Raj ⁶¹⁾ og vor uforglemmelige Bork ⁶²⁾ berette, at den rundbladede Soeldug (*Drosera rotundifolia*) skulde være skadelig for Faar; og hos Linné finde vi selsomme Jagttagelse om det haartippede Muscøre (*Myosotis scorpioides palustris*), men begge har jeg forsøgt uden derefter at spore nogen skadelig Virkning. Vel er Soelduggen skarp, bidende og gjør i Omflag Huden rød, men et gammelt Faar erholdt daglig i trende Uger en haandsfuld af bemeldte Plante, uden derefter at ytre noget Sygdomstilfælde. Det samme Faar levede endnu et Aar, efterat det havde været underkastet dette Forsøg, og man fandt ei mindste Tegn hos samme til Hoste og Leversyge, som dog skulde være den sædvanlige Virkning af denne Plante hos Faaret. Dette Forsøg blev igientaget, men med selsomme Udfald. Et andet sundt Faar af Dansk Race erholdt fastende en haandsfuld af benævnte Muscøre, og derefter samme Gave fordoblet i 4 Dage, uden nogen farlig Følge. Jeg har og flere Gange fulgt græssende Faar paa slige sumpige Steder, hvor disse evende Bærter fandtes i Mængde, men bemærkede, at Faarene i Almindelighed vragede og aad ei samme. Man har derfor saa meget mindre Aarsag til at formode, at Soelduggen og Muscøret skulde være Aarsag til den Lunge- og Leversyge, Faarene ere underkastede, naar de sættes paa fugtige og kieragtige Græsgange, hvor benævnte Planter vore.

Vi have og forskjellige Arter af Bortemelk (*Euphorbia*), som berettes at være Faar og Køer skadelige, men tiene derimod Gederne til Føde ⁶³⁾. Mangel paa at erholde disse sidste hos os ualmindelige Huusdyr har forhindret mig fra, at kunne herom denne Gang meddele nogen Oplysning.

De saa kaldte døvgiørende Gister ere talrige i Planteriget; men saa af dem synes kun at være egne Gister for enkelte Dyrearter.

Opium yttre sin døvgiørende Virkning hos Pattedyrene, Fuglene, Iveddyrene, ja selv hos Ormene ⁶⁴⁾. De Forsøg, som Hr. Prof. Abildgaard har

⁶¹⁾ Raj. Angl. 3. p. 162.

⁶²⁾ Barthol. Act. 4. p. 162.

⁶³⁾ Hr. Prof. Junghans i Halle har forfikkret mig, at have seet Gederne æde Blade af *Euphorbia Lathyris* og *palustris* uden Skade.

⁶⁴⁾ Fontana l. c. Pag. 441. 460.

har anstillet med dette Middel paa Heste, synes at bekræfte den Fontaniske Theorie, efter hvilken Opium allene skulde virke ved at hæve Muskelkraften ⁶⁵⁾,
 saa:

Hr. Fontana beretter, at Blodiglen doer omtrent inden 2 til 3 Minuter i Op-
 løsningen af Opium i Vand. Jeg har igientaget hans Forsøg, men ei med samme
 Udfald. En frisk Blodigle (*Hirudo medicinalis*) kastede jeg i tvende Unzer Vand,
 som trende Dage havde staaet ved Barmen paa et Qvintin Opium. I Begyndelsen
 bevægede den sig heri meget stærkt, og blev først efter $\frac{1}{2}$ Times Forløb mere roelig og
 stille. Da denne Igale saaledes havde været $\frac{3}{4}$ Time i bemeldte Opløsning, var den
 endnu levende, men havde dog mindre Liv og Kraft end tilforn. Man lagde den
 dernæst i friskt Vand, hvor den affkød flere Hinder af Sliim, som vare farvede af
 Opium; men uagtet den var levende, trak den sig ei tilfammen, og dens Muskel-
 fibre syntes derfor kiendeligen at have tabt af deres Livskraft. Efter 4 til 5 Dages
 Forløb bekom den igien disse Kræfter, og forholdt sig som andre sunde Blodigler.
 En anden Blodigle satte jeg i en dobbelt saa stærk Opløsning af Opium i Vand, hvori
 den var i Begyndelsen ligesom den forrige meget uroelig, og gjorde stærke slangefor-
 mige Bevægelser for at komme ud af denne Vædske; dog sagtedes den efterhaanden,
 blev dernæst alt mere og mere roelig, og efter $\frac{3}{4}$ Times Forløb var den aldeles uden
 Bevægelse, laae udstrakt, og gav ei mere Spor til Liv fra sig. Opium bliver der-
 for unægtelig en Gift for disse Orme, og synes at dræbe dem ved at slappe Muskel-
 fibrene og have Irritabilitet.

En Due erholdt $\frac{1}{2}$ Qvintin Opium opløst i Vand, hvoraf den døde efter 10 Timers
 Forløb; den befandt sig som sædvanlig, efter at den nyelig havde faaet samme; men
 da trende Timer vare forløbne, blev den tung, sov, og sad saaledes roelig, indtil
 den paa eengang begyndte at flaggre med Vingerne og kurre, hvorpaa den døde. Åb-
 ningen af samme lærte ei noget om Giftens Virkemaade.

⁶⁵⁾ En gammel, men i øvrigt sund Hoppe, erholdt daglig et Qvintin Opium i tvende
 Dage, og dernæst denne Gave fordoblet i 6 Dage, uden at man deraf kunde mærke
 nogen kiendelig Virkning; man igientog dette Forsøg paa et Mars Føl, som i 8 Dage
 bekom hver Dag 2 Qvintin, og den 9de Dag et Lod. Dette Føl gav intet Tegn til
 Munterhed eller Tunghed i de første Dage; Pulsen blev heller ikke hastigere hver
 Gang, det havde faaet dette Middel, uden i saa ringe Grad og for saa kort Tid, at
 det kunde ansees som en Følge af den Modstand, Dyret havde gjort, da man med
 Magt gav det et Middel ind, som vel ikke kunde være det behageligt; men den
 femte og følgende Dage blev det efterhaanden mere og mere tungt, samt ligegyldigt,
 og havde en svag, liden og langsom Puls. Det tabte Lysten til Føden, og Glød-
 ningen syntes at afføres i mindre Mængde, og blev Dag fra Dag mere tør og haard.
 Efterat den havde faaet den sidste og stærke Portion af Opium den 9de Dag, uden
 at denne Gave syntes at gjøre nogen pludselig eller mærkelig stærre Virkning end de
 mindre forhen givne Portioner, blev det dræbt den 10de Dag. Ved Åbningen af
 bemeldte Hoppe, ligesom af dette Føl fandtes Blodet at være sortere endog i Pulsaarerne,
 end det burde være i Sundheds Tilstand; dernæst var Maven fuld af Foder og meget
 udvidet,

saaledes som omtrent vor lærde Ole Bork allerede for 100 Aar har søgt at forklare dette Middels Virkning ⁶⁶). Men antager vi Rigtigheden af denne Theorie, hvorfra hidlede vi da Hiertets hastigere Bevægelse, den fulde og hastige Puls, og Forøgelsen af den dyriske Varme, som indfinder sig strax efter Indgivelsen af Opium?

Græs af Svingel-Tenbælgen (*Lolium temulentum*) yttre sin døvgjørende Virkning saavel hos Mennesket, som hos Hesten, hos de drøvtyggende Creature, hos Hunden og Svinet, ja skaaner ei selv Fuglene, i Følge de Efterretninger, vi herom skulde en Leeger og Burghard ⁶⁷).

De Forsøg, jeg har gjort med den giftige Barlind eller Taxtræet, (*Taxus baccata*) bekræfte og de døvgjørende Planter almindelige Virkning paa flere Dyrearter. Bladene af dette Træ dræbe Hesten, Muulæset, alle vore drøvtyggende Huusdyr, Svinet og Hønen, forarsage Hunden, Katten, Gaasen og Anden voldsomme Tilfælde ⁶⁸); og i Følge flere Dagtagelser er det og giftig for Mennesket ⁶⁹).

Den almindelige Bulme (*Hyoscyamus niger*), og den giftige Fuldtræt (*Datura stramonium*) synes derimod ei at kunne henregnes til de almindelige døvgjørende Gifter, da de ere uskadelige for visse Dyr og dræbe dog Mennesket

R r r 2

sket

udvidet, men tillige saa mør og lidet sammenhengende, at den gik itu, naar man løseligen udfvendte den, og man kunde med en Finger giennemføre den saa let, som om den havde været kogt; dog alt dette i mindre Grad hos Høppen end hos Køllet. Mænen havde for Næsten hos dem begge en hvid Farve, og intet Tegns til Betændelse eller Brand. Den var besat paa den indvendige Side med en Mængde Ålneorme eller Larver af den sædvanlige Oestrus, og disse syntes ikke at have fundet sig foruroligede af Opium, saasom en stor Deel af dem sad meget fast i Mænen: Larmene derimod havde naturlig Etyrke og Sammenhang, vare hverken i en krampagtig forenget Tilstand eller mere end naturlig udvidede, men Blodaarerne paa de smaa Larme vare meget udspændte og fulde af Blod, dog ikke saaledes at Larmenes hele Overflade paa noget Sted var rød, som i Betændelse. Paa Hiernen fandtes intet unaturligt.

⁶⁶) O. Borrichii Dissertatio de somno et somniferis etc. p. 28 et 29.

⁶⁷) Burghard Medic. filif. lat. 1. p. 47.

⁶⁸) See min Afhandling om Barlindens skadelige Virkning hos Dyrene i det oekonom. Selskabs Skrifter i Leipzig.

⁶⁹) Sammlung zum Gebrauch practischer Aerzte. 3. B. 4. St.

ffet. Dr. Kalm beretter os, at bemeldte Bulme ei skal være Gift for Koer eller Faar ⁷⁰). Svinet skal kunne nyde denne Plante uden Fare ⁷¹), og tvende Lod af dens Saft har ei foraarsaget farlige Tilfælde hos Hunden ⁷²). Frøet af den giftige Golddragt skal og være dette Dyr uskadelig i en Gave af et Lod ⁷³); men vi fattes endnu Erfaringer om disse og flere døvgjørende Planters Virkning for at kunne dømme om Almindeligheden af deres giftige Egenkab for flere Dyreclasser.

Mellem de narkotiske Plantegifter, som synes at virke tillige formedelst en Skarphed, tælle vi flere, som skulle være egne for enkelte Dyrearter. Vand-Gifttyden (*Cicuta virosa*) er i Følge talrige Erfaringer en heftig Gift for Menneffet, Hesten, Koen og Faaret, og tiener derimod efter en Linné's og Gummer's Beretning Gederne til Føde ⁷⁴); men Hr. Gadd beretter, at denne Plante dræber ligesaavel dette Huusdyr som dets nærbeslægtede, Faaret og Oxen ⁷⁵). Saa lidet som man kan nægte denne sidste Erfaring, saa har man ei heller Aarsag til at betvivle hine store Naturkyndiges Jagttagelser om denne Bort. Ventelig har man seet Geden, dette allevegne gnævende Dyr, at tage en eller anden Mundfuld af omtalte Gifttyde uden stemme Følger; eller skulle denne Plante tabe sin giftige Egenkab ved at tørres, eller og blive Gederne, ligesom den giftige Barlind, vore øvrige Huusdyr ved Vanen uskadelig ⁷⁶)? og at man saaledes derved har faaet forskiellige Erfaringer om denne Plantes Virkning. Forsøg vil allene kunne oplyse denne Sag, og disse forbeholder jeg mig at forelægge Selskabet en anden Gang, da jeg for nærværende Tid ei har havt Leilighed til at gjøre samme.

Det giftige Halvsoob eller den vilde Persille (*Æthusa Cynapium* L.), som siges at dræbe Menneffet og Gaasen, ædes uden Fare af de græsædende Huus-

⁷⁰) Kalm's Reise nach dem nordlichen America. 2. Theil. S. 319.

⁷¹) *P Isle* Obs. on Husbandry. Lond. 1757. p. 232.

⁷²) *Sproegel* l. c. Exp. 12.

⁷³) *Ibid.* l. c. Exp. 13.

⁷⁴) *Flora Svec.* ed. II. n. 253. *Pan Svec.* l. c. p. 2. *Gunneri Flora Norvegica* n. 42.

⁷⁵) *Abhandlungen der Schwedischen Acad. der Wissenschaften* J. 1774. Pag. 236.

⁷⁶) *Forsken* ansætte *Afhandling om Barlinden* l. c.

Hundsdyr og Kaninen ⁷⁷⁾; men ogsaa her bliver en Tvivl om denne Plantes giftige Egenskab for Mennesket. Sammenlignes alle de Efterretninger, vi have i denne Henseende om den vilde Persille ⁷⁸⁾, saa finde vi dem dels forskellige, dels og usfuldstændige i Hensigt til Plantens Bestemmelse. Mange Jagttagelser bevidne denne Plantes farlige Virkning hos Mennesket; men vi finde ogsaa, at en heel Familie har nydt samme uden mindste Skade ⁷⁹⁾. Beskrivelserne af Bærten, som har forarsaget disse grusomme og dødelige Tilfælde, ere ei saa tydelige, at man med Visshed kan see, om det har været den vilde Persille eller en anden giftig Skiermplant. Man har derfor Marsag at formode, at denne Plante er bleven nu og da forverlet med den giftige Skarntyde (*Conium maculatum*), og har derved bekommet saa ondt et Rygte; dog burde vel heri gieres en Undtagelse i Henseende til Hr. Dr. Buchhaves Jagttagelse om denne Plantes skadelige Virkning, da hans botaniske Kundskaber synes at være Borgen for en rigtig Bestemmelse af bemeldte Bærter ⁸⁰⁾. En Abe, som jeg gav en stor Haandsfuld af bemeldte Persille i Blomsterstanden, aad den med saa stor Begierlighed, at den endog fyldte sin Hagepose, uden at befinde sig ilde derefter. Een af mine Bekjendtere har og synket en Mundfuld af bemeldte Persilles Blade, og sølte ei heller derefter nogen Besværighed; men saa meget som disse tvende Erfaringer synes at bekræfte hiin Formodning, saa ere de dog utilstrækkelige til at bevise denne Plantes Uskadelighed for Mennesket, og at afgjøre en for Menneskeligheden saa vigtig Sag.

Om vores almindelige Persille (*Apium Petroselinum*) siger den store Linné ⁸¹⁾, at den skal være en egen Gift for Spurreflaagen; og den veltalende Buffon tilføjer, at denne Skiermplant dræber Høns, Papagojer og flere Fugle ⁸²⁾, da den derimod tiener Mennesket og Svinet til Føde. Jeg har

R r r 3

for.

⁷⁷⁾ Ehrhart *öconomische Pflanz.* 2. B. S. 315.

⁷⁸⁾ Gmel. *Geschichte der Pflanzengifte.* 2. Theil. Pag. 329.

⁷⁹⁾ *Hannemann Ephem. Nat. curios.* Dec. 11. a 4. obl. 50.

⁸⁰⁾ *Acta regiae societatis medicae Havniensis.* Vol. I. p. 51.

⁸¹⁾ *Pan Svecus* l. c.

⁸²⁾ *Buffons Naturgeschichte der Vögel.* 1. B. Pag. 44.

forsøgt Persillen paa Duen, Hønen, Strandmaagen eller Graanakken, (*Larus canus*), Huusspurren (*Fringilla domestica*), Sisgenen (*Fring. spinus*), Triffen (*Fring. flavirostris*), Bogsfinken (*Fring. coelebs*), Gnuusspurren (*Emberiza citrinella*) og Svensken (*Loxia chloris*); Duen fik $1\frac{1}{2}$ Lod af Frøet ⁸³⁾, Hønen derimod dobbelt, og Maagen tredobbelt saa meget som Duen, uden at nogen af dem derefter bekom Sygdomstilfælde. Hos Hønen og Duen syntes denne Bægt allene at virke som et afførende Middel, og Maagen kastede tvende af de indgivne Boller op, fordi man ventelig havde overladet dens Krøe med for stor en Mængde af samme. Paa de foromtalte smaa Fugle fandt jeg mere Vanskelighed for at undersøge Persillefrøets Virkning, da man saa let under Indgivelsen kan quæle disse smaa Krøe. Jeg har derfor søgt at bibringe dem Frøet paa forskellige Maader, for at forvise mig om desto rigtigere Udfald af Forsøgene. Nogle af dem, som vare allerede tamme, bleve indsatte i et Buur, og allene fødede med Persillefrøe. De syntes alle at æde af Frøet, men bleve meget uroelige, og søgte at slippe ud af Buret. Denne Uroelighed endte sig med en Mæthed, hvorpaa fulgte Døden uden mindste Muskeltrækninger, efterat de saaledes havde været indsluttede 24 til 36 Timer i bemeldte Buur. Sisgenen allene syntes bedre at kunne taale denne Føde, da den derved levede $2\frac{1}{2}$ Dag, før end den døde. Ved Åbningen af de paa denne Maade dræbte Fugle, opdagede man ei mindste Korn af Persillefrøet i deres Krøe og Mave; hiin var aldeles tom, og denne indeholdt som sædvanlig noget smaat Gruus, men begge ligesom og de øvrige Indvolde fandtes i naturlig Tilstand. Betragter man dette i det Hele, da har man største Årsag til at formode, at disse smaa Fugle ere døde af Sult, og ei af Persillefrøets giftige Egenskaber. Man indgav de øvrige Fugle Frøet med Magt; det blev gjort til smaa Kugler med Meel og Vand, og paa denne Maade bekom nogle af dem 25 Gran af Frøet og andre derimod kun Halvparten af denne Gave. Hine, som fik den største Mængde af Frøet, bleve strax bedøvede, tunge, satte sig paa Hug, havde et stærkt og hastigt Åndedrag, reiste Fierene, og døde efter 6 Timers Forløb uden nogen Muskeltrækning. Hos de øvrige, som bekom en mindre Gave, nyttede sig og disse Tilfælde,

men

⁸³⁾ Urren blev hakket fint, lavet til Boller med Meel, og indgivet i ligesaa stor Gave som Frøet.

men i en mindre Grad, og forsvandt alle efter 2 til 3 Timers Forløb, hvorpaa disse Fugle syntes igien at befinde sig vel. Dette ulige Udfald syntes at give Formodning, at ei Frøets giftige Virkning, men den Vold, man under Indgivelsen af saa stor en Gave tilføiede disse smaa Kræe, havde dræbt samme. For at overbevises herom indgav jeg andre Fugle af bemeldte Arter deres sædvanlige Føde i samme Gave og paa lige Maade som Persillefrøet. Disse Fugle fik selv samme Tilfælde som de foregaaende, og af 6 levede kun de toende, som var Huusspurren og Triflen; de øvrige fire døde paa samme Maade som hine, der havde faaet Persillefrøet; og dette synes noksom at bekræfte Rigtigheden af hiin Gising. Man har derfor i Følge disse Forsøg Marsag til at tvivle om Persillefrøets giftige Egenskab for bemeldte Spurrearter; dog burde flere Forsøg anstilles for herom at bekomme aldeles fuldkommen Visshed. Imidlertid kan Persillen dog ei anses som Gift for hele Spurre-slægten i det Linneiske System; thi Duen, som og hører herhid, taalte samme, og flere Forsøg paa de øvrige Slags i denne Familie, hvilke synes at være ligesaa lidet beslægtede til Spurrerne, som Duen, vilde ogsaa uden Tvivl endnu give flere Undtagelser.

Galnebar eller Belladonna-røden er, som bekendt, en stærk Gift for Mennesket, men derimod mindre farlig for vore Huusdyr. Geden skal kunne nyde Roden af denne Plante pundevis uden Skade, og Faarene æde dens Blade med Begierlighed ⁸⁴). Hesten og Koen taale ogsaa store Gaver af de tørrede Blade ⁸⁵), og en Kanin skal have ædt Bærene selv uden Stemme Følger ⁸⁶). Hunden har man indgivet 2 Lod Saft af disse, uden at den derefter bekom dødelige Tilfælde ⁸⁷); men vi have og Erfaringer ⁸⁸), som lære, at Mennesket har spist et til to, ja flere Bær af Belladonna uden Fare. For
galne

⁸⁴) Münchs practische Anleitung, wie die Belladonna bey den Thieren anzuwenden ist. Pag. 82, 99.

⁸⁵) Bemeldte Hr. Münch foreskriver de tørrede Blade som Lægemedel i en Gave af 4 til 8 Lod for Hesten, og 2 til 4 Lod for Hornkvæget.

⁸⁶) Xav. Manetti viridar. p. 21.

⁸⁷) Rossi plant. venen. p. 11.

⁸⁸) Hall. stirp. Helv. n. 579-

galne og affindige Mennesker har man foretaget Gaven af de tørrede Blade indtil 180 Gran daglig, og dog ei fundet nogen Virkning af samme ⁸); men kunde den Uvirkosomhed af dette ellers virksomme Middel ei tilskrives den Uorden, der herskede i Nervesystemet hos disse Mennesker? Paa Hunden har jeg forsøgt den friske Rod flere Gange, og erfaret, at man kan give samme fra 3 til 6 Lod, uden at Hunden bekommer dødelige Tilfælde ⁹). Münch derved imod anvender den tørre Rod som Lagemiddel for Hunden, kun i en Gave fra 15 til 40 Gran, og paastaer dog at have derefter sporet Virkning. Overhoved fattes endnu flere tilfældelige Forsøg, for at bestemme, hvor store Gaver Dyrene kunne taale af denne Plante i Forhold til Mennesket.

Den laurbærbladede Kræge (*Prunus Laurocerasus*) synes og at henhøre til de skarpe døvgjørende Gifter. Bladene af dette Træ ere bittere, og give ved Destillationen et Vand og en deri synkende tyk og flygtig Olie, som i Lugt og Smag har megen Liighed med bittere Mandler. Saavel de friske Blade, som Vandet og Olien, der deraf destilleres, ere en heftig og fælles Gift for flere Dyrearter. Guldmageren Prices og fleres Exempler bevise, at bemeldte Vand er en dræbende Gift for Mennesket ¹). Den lærde Ingenhouze beretter og, at Melken afkogt med disse Blade er skadelig for den menneskelige Sundhed ²). Forsøg have lært, at det destillerede Vand og de grønne

⁸) Denne Sagttagelse er gjort i Wien af Lægen ved Forvaringshuset for galne Mennesker paa de derværende Ulykkelige i Aaret 1788.

⁹) En Hund af middelmaadig Størrelse bekom 3 Lod af den friske Rod gjort til Voller med Meel; den erholdt derefter ei noget kiendeligt Tilfælde. Dagen derpaa fik den 4 Lod af den friske Rod; den slugte ogsaa denne Gave uden at kaste op, og syntes ei heller at tabe derved af sin Munterhed. Dinene bleve allene uklare og rindende, og man mærkede en tydelig Udvidning af Diestiernen; men disse Tilfælde forsvandt aldeles efter 4 Dages Forløb. En anden Hund af selsamme Størrelse indgav jeg paa eengang 6 Lod af den friske Rod; den fik heftige Opkastninger, var meget urolig, og havde paa anden Dag Diestiernen unaturlig udvidet og en Uklarhed paa den gennemsigtige Hornhinde, men som ligeledes forsvandt efter nogen Tid.

¹) *Morsimer* in *Phil. Transf.* Vol. 37. p. 137.

²) *Ingenhouze* *Expériences sur les végétaux.* p. 233.

grønne Blade ombringe Hesten ²³⁾, Faaret ²⁴⁾, Hunden ²⁵⁾, Kaninen, Marsvinet, Duen, Slangerne, Skildpaden, Frøerne, Aalen, Blodiglerne ²⁶⁾, ja selv Infusionsdyrene ²⁷⁾, og virker saaledes ligesaa Pattedyrene indtil Ormeclassen. Mærkværdig er denne Gift formedest den hastige Død, samme forarsager visse Dyr, uden at efterlade noget mærkeligt Spor af dens dræbende Virkning hos samme. En Draabe af Olien i Duens Die dræbte den i Dieblikket imellem mine Hænder med heftige Convulsioner. En Spisefkefuld af det tvende Gange destillerede Vand betog en Pattedgriis alt Liv, medens den flugte samme. En stor Orn (*Falco melanoetos*) døde under Indgivelsen af bemeldte Gave fordoblet ligeledes med stærke Muskeltrækninger, og hos alle disse Dyr kunde man ved Aabningen ei spore nogen Aarsag til Døden; Diet af bemeldte Due fandtes allene at være lidet betændt. Olien smurt i Diet paa en Orn virkede her, om ei saa heftig, saa dog paa samme Maade som hos Duen; Blinkehinden blev blaaladen, hovnede og drog sig over Diet. Ornen selv fik hastigt og svært Aandedrag, søgte at trække Luft igiennem Munden, og blev efter 5 Minuters Forløb under disse Tilfælde livløs; men da den saaledes havde været 7 til 8 Minuter daaet, begyndte den igjen at gispe, erhholdt alt mere og mere Liv, og blev munter som tilforn i dens sunde Tilstand; dog skulde Blinkehinden det syge Die endnu nogen Tid derefter. Hos Hunden viste Olien, anvendt paa samme Maade, mindre Virkning; den erhholdt ei noget andet Tilfælde end en Uklarhed paa den giennemstgige Hornhinde, som forsvandt efter nogle Dages Forløb. For at see denne Gifts Virkning paa Muskelkraften, indsprøitede jeg 4 Skeefuld af det tredje Gange destillerede Vand i Underlivets Huelhed paa en Kat; den døde deraf i Dieblikket, Vandet berørte Larmene og den indvendige Væg af Huelheden uden synderlige

Muskels

²³⁾ Zoffberg l. c. Pag. 134.

²⁴⁾ Démonstrations élémentaires de botanique. Ed. III. Tom. III. p. 621.

²⁵⁾ Prestwichs l. c. Pag. 199. hvor Hr. Dr. Nicholl beretter at have fundet Blodet meget tyndt og Lympha rødagtig i de Hunde, som vare dræbte med denne Gift.

²⁶⁾ Fontana l. c.

²⁷⁾ Hr. Prof. Abildgaard har fundet Vandet dræbende for Infusionsdyrene.

Muskeltrækninger. Ved Ablivningen af samme fandtes den slangeformige Bevægelse i Tarmene at være meget stærk og saa heftig, at den udstrømmede Masts tarmen efter Creaturets Død. Blæren var ogsaa tilsammentrukket, og Hjertet havde endnu megen Muskelkraft, da Brysthulheden blev aabnet ⁹⁸). Paa Dyr af Ormeclassen yttrede det destillerede Vand ogsaa selvsamme Virkning. Blodiglen, som blev kastet i det tredje Gange destillerede Vand, bevægede sig stærkt, men i en forkortet og tilsammentrukket Tilstand, og døde saaledes, efterat den havde været 10 Minuter i bemeldte Bædse. Paa Svinets store Blæremorm, som holdtes levende i lunket Vand, forarsagede nogle Draaber af bemeldte giftige Bædse hvide og rynkede Pletter, saaledes som naar Ormen trækker sig sammen. Draaber af andet koldt Vand tilveiebragte derimod ei slige Sammentrækninger, saa hiin Virkning kan allene tilegnes Giften og ei Kulden af det destillerede Vand. Sammenligner man Udfaldet af disse Forsøg, da synes Giften af bemeldte Træ ei at virke som Opium, der dræber Irritabiliteten eller Muskelkraften, ved at slappe Fibrene ⁹⁹), saaledes som Hr. Fontana paastaar i Følge sine Forsøg. Han har fundet, at Delene af Blodiglen, som bestruges med hiin giftige Olie, tabe al Muskelkraft, og at det destillerede Vand, indgivet Alen, dræber og berøver den tillige sin Irritabilitet; men Viingeisten har og selvsamme Virkning paa Blodiglen, og denne kan dog ei siges at slappe Muskefibrene og hæve derved deres Livskraft.

Hiin berømte Giftgrandsker har ogsaa iagttaget, at Olien dræber Froerne, naar den dryppes paa deres blottede Hjerne og Laarnerver, og hvorledes

ffulle

⁹⁸) Dette Forsøg blev igjentaget paa en Due, men paa en anden Maade. Dens Huud blev saaret paa Brystet, og Bunden besmurt med benævnte Olie. Duen syntes vel at erholde derefter hastigere Hjerteslag og Aandedrag, men disse Tilfælde forsvandt snart, og Duen befandt sig vel som tilforn. Dette Forsøg blev gjort flere Gange med samme Udfald. Hr. Dr. Fontana har og anstillet slige Forsøg med lige Udfald. Bunden skal være betydelig stor, dersom den dert smurte Olie skal dræbe Dyret. See Fontana l. c. Pag. 332 og 433.

⁹⁹) Blodiglens Fibre sees tydeligen at blive forslappede i Opløsning af Opium i Vand, og derimod at tilsammentrækkes i Viingeist. I den første Bædse dser Islen med et langt, flattet og udstrakt Legeme, i det andet derimod i en kort og sammenstræpet Tilstand. At Opium og Viingeist virker hinanden imodsat, bevises derved endnu saa meget mere, da Blodiglen, som er dræbt i Opløsning af Opium i Vand, bevæger sig, naar den berøres med en Pensel dyppet i Viingeist, og hiin, som er død i dens Bædse, faaer paa nye Liv, naar den lægges i bemeldte Opløsning af Opium.

skulle den her kunne være dræbende, naar Musfelfibrene vare allene Gjenstanden for dens Virkekraft. Gisten af dette Træ synes derfor at virke deels paa Nerverne, deels paa Musfelfibrene, og at den hæver disses Irritabilitet ved at sætte dem i en krampagtig Tilstand.

Den Lighed, de bitre Mandler have i saa mange Henseender med den forhen beskrevne Gift, synes at opprække Tvivl om deres Uskadelighed for Mennesket. De give ved Destillationen et Vand og en tung flygtig Olie, som i Lugt, Smag og giftig Virkning ligne Vandet og Olien af den laurbærbladede Kræge ¹⁰⁰). De bitre Mandler dræbe flere Dyrearter paa samme Maade, som hiin Gift af bemeldte Træ, og dog nyde vi dem uden mindste Mistanke. Lorry paastaar, at have følt en Art af Drukkenhed efter 12 bitre Mandler, som han spiste paa eengang. Jeg har og erfaret, at denne Gave fordoblet og indtaget fastende forarsager Bæmmelse, Ræben og en vis Tungthed i Mave. Den liden Gave, i hvilken vi nyde de bitre Mandler blandede med andre Ting, og hvorved vi efterhaanden vænnes til samme, betage os uden Tvivl Fornæmmelsen af deres skadelige Virkning. At Vanen hertil meget kan bidrage, synes efterfølgende Forsøg at bevise. En sereaarig snivet Hest bekom fastende $\frac{1}{4}$ Pund bitre Mandler i Voller, som bleve indgione med Maat, da den viste Modbydelighed mod samme. Hesten fik derefter en hastig og liden Puls, et heftigt Flankeslaaen, stønnede og pustede meget, og i Tar-mecanalen sporedes en Forøgelse af Musfelfkraften, da Gisningen ofte og i stor Mængde afføredes. Disse Tilfælde varede omtrent i $\frac{1}{2}$ Time, og Hesten var derefter roelig. Man igientog da dette Forsøg, hvorpaa fulgte samme, men dog mindre heftige Tilfælde end første Gang. Efter 6 Timers Forløb indgav man samme Hest $\frac{3}{4}$ Pund bitre Mandler, uden at den havde faaet noget at æde siden sidste Forsøg. Man ventede at see efter denne forstærkede Gave hine Tilfælde forøgede, som viste sig ved de tvende første Tilfælde; men just det Modsatte hendte sig. Hesten ytrede ei derefter noget kiendelig Engdomstilfælde; den stod roelig, havde ordentligt Aandedrag, og ei nogen unaturlig Udømmelse; dog syntes den at være mat, og havde en liden Puls.

¹⁰⁰) *Daries Epistola gratulatoria de amygdalis et oleo Amygdalarum amararum æthera.*

Bemeldte Hest blev dernæst en Gienstand for Anatomien, og ved dens Aabning fandt man Mave*n* i en tilsammentrukken Tilstand, og paa dens indvendige Flade ved Aabningen til Tolofingertarmen vare nogle røde Pletter, som tilkiendegav en svag Betændelse. Man seer tydelig af disse tvende Forsøg, at Mave*n* tilsidst var bleven følesløs mod Indtrykket af de bitre Mandlers Virkning, og at de derfor ogsaa i saa stor en Gave ei kunde forarsage noget mærkeligt Tilfælde hos Hesten. Imidlertid burde dog disse Forsøg igientages paa flere Heste, for endnu at erholde mere Bished om en saa mærkværdig og oplysende Erfaring.

Af alle Gifter synes Sygdomsmitterne at være de vigtigste for at undersøge Dyrenes Beslægning. Disse ere i Almindelighed mere egne for visse Dyrearter, og give derfor en desto sikkrere Maalestof for deres Forvanskab. Hos Hundsdyrene finde vi Smitten af Dvæghæ, Snive, Hestekopper, Krop og Hundeshgen, som kunde bruges i dette Viemed; og Mennesket giver os den veneriske Gift og hiin af Børnekopperne, Marloffen, Skarlagsfeberen, Meslingerne og flere Sygdomme, som kunde vise, hvorvidt vi ogsaa i vore Elendigheder ere særskilte fra Dyrene.

Snive og Hestekopperne, som ved Forsøg ¹⁰¹) ere beviste at være eensartede Sygdomme hos Hesten, forplante sig fra denne til Æslet og Muulæslet. I Frankerige er det en almindelig bekiendt Erfaring, at de med Snive og Hestekopper befængte Heste anstikke Muulæslet, og i Følge de ved Veterinairskolen giorte Jagttagelser er og Æslet underkastet samme. Men dog yttre Tilfældene af disse Sygdomme hos Æslet og Muulæslet sig langt heftigere, og dræber dem hastigere end Hesten. Koen, Faaret, Svinet, Hunden og Katten har jeg indpodet flere Gange med denne Gift og paa den meest smittende Maade, men uden at disse Dyr bleve anstukne. Sniveroddet eller Materien, som ved Indpodningen gior saa ondartede Saar paa Hestens Krop, forarsager ei mindste Betændelse paa hiin af Faaret og de øvrige Hundsdyr. Beviis nok, at denne Materie er en egen Gift for Hesten og Æslet, og at disse tvende Dyr maae være heist beslagtede, for at have en saa egen Sygdom tilfælles.

Here

¹⁰¹) Disse og flere Forsøg med Snive, Hestekopper eller Springorm og Krop ere giorte i de tvende sidste Aar ved Veterinairskolen, og skal ved Trykken blive bekiendtgjorte, saasnart de ere fuldsørte.

Herr Professor Bang ¹⁰²⁾ og flere Læger ansee Børnekopperne som en egen Sygdom for det menneskelige Kien, og formode at dens Smitte ei kan forplante sig til Dyrene. Den uødelige Kamper har indpodet denne Smitte paa Faar, da de have og en Hudsygdom, som kaldes Kopper, og ligner saa meget hine af Mennesket; men han fandt at Indpodningen var her aldeles uden Virkning ¹⁰³⁾. Dyrelægen Herr Barrier beretter at have seet Hundekopper, som i Udseende lignede aldeles hine hos Mennesket. En Hund skulde og have faaet Kopper ved at sove hos en Sng med Børnekopper. I Maaret 1767 erholdt en Abe paa selvsamme Maade denne Sygdom i St. Germain, og hos Herr Paulet finde vi selvsamme Jagttagelse angaaende en anden Abe ¹⁰⁴⁾. Disse Erfaringer synes at bevise Koppesmittens Forplantning fra Mennesket til Aben og Hunden; men da de ei have erholdt Kopper ved Indpodningen af Smitten, saa har man dog endnu ei nogen fuldkommen Visshed om denne Sygdoms Overgang fra Mennesket til disse Dyr. Jeg har derfor gjort adskillige Forsøg med Indpodningen af Børnekoppesmitten paa disse og flere Dyrearter. Hos Hesten og Koen har Smitten aldeles været uvirksom, i Følge flere Forsøg paa forskellige Creature. Svinet, imellem hvilket og Mennesket Herr Professor Blumenbach finder saa megen Lighed ¹⁰⁵⁾, har jeg indpodet paa Trynen og den indvendige Side af Laaret med den vaade Smitte, og gjort denne Indpodning paa tvende forskellige Stykker, uden derefter at spore mindste Virkning. Paa Faaret har jeg igientaget de Kamperiske Forsøg, men med samme Udsald. Hunden og Katten ere blevne indpodede 4 Gange med den friske og vaade Koppematerie, og dog har Smitten ei haft mindste Indflydelse paa samme. Dette bekræfter ei Barriers Jagttagelse om Børnekoppernes Overgang fra Mennesket til Hunden, men man kunde herimod indvende, at disse Forsøg ikke ere talrige nok for at kuldkaste Nødvigheden af hine Erfaringer. Imidlertid saalænge Hunden ei ved Indpodning har bekommet Børnekopperne, kan man ei med Visshed holde deres

¹⁰²⁾ *Bang praxis medica.* p. 99.

¹⁰³⁾ *Kamper l. c.*

¹⁰⁴⁾ *Ueber die Viehkrankheiten und deren Heilung.* Leipzig 1792. S. 292:296.

¹⁰⁵⁾ *Beiträge zur Naturgeschichte von J. S. Blumenbach.* 1ster Th. 8. Pag. 50:55.

Gift tilføjes for dette Dyr og Mennesket. Udfaldet derimod af de Forsøg, som jeg har gjort med Koppesmittens Indrodning paa Abeslægten, er aldeles overensstemmende med Herr Poullets og Huzards Jagttagelse om denne Smittes fælles Virkning paa Mennesket og Aberne. Aben (*Simia Cynomolgus* L.) blev indpodet paa den indvendige ¹⁰⁶) Side af den høire Arm med Smitte, som var samlet 24 Timer tilforn paa et Barn, der havde mange men gode Kopper. Tilfældene efter Indpodningen viste sig hos Aben ligesom hos Mennesket. Randene af det indpodede Sted vare paa tredje Dag efter Indpodningen røde og hovnede, og paa femte og siette Dag udgiorde de et ondartet Saar, som var omkringgivet af smaa Blegner; paa syvende og ottende Dag blev Aben heftig syg; den sad da med nedhængende Hoved, vilde ei æde, havde glindsende og fremstaaende Øine, et hastigt Aandedrag, kastede sig nu og da paa Siden med Haanden under Hovedet, klyttede og gav sig som Mennesket ved sine Smertes. Paa den niende Dag viste sig de første Kopper paa Armene, Bugen og Halsen, og fra den tiende til attende Dag frembrød bestandig nye, hvoraf de sidste indtog Ansigtet, og satte sig paa Avlingsdelene, hvilket just findes at være det Modsatte hos Mennesket. De første Kopper, som fremkom, gik let i Forboldning, tørredes og faldt af, men de sidste derimod vare klare og ondartede. Aben var under disses Udbrudning meget svag; den kunde ei holde sig opreist, havde en overmaade svag Puls, var stiv over den hele Krop, hovnet i Ansigtet, og fik nu og da Næseblødning. Paa den nittende Dag indfandt sig en Giennemgang eller et Durkløb, som var høist ondartet, og syntes at betage aldeles den Syge de endnu tilbageværende Livskræfter. Aben blev nu saa stiv og kraftløs, at den ei mere kunde reise sig eller bære noget Lem; den havde saa svagt et Aandedrag, at det var næsten ukiendeligt; Øinene vare tillukte formedelst Høvelsen i Ansigtet; Kopperne indeholdt en blodblandet Materie; og under disse Tilfælde døde den paa den 25de Dag i Sydommen. Åbningen viste en Betændelse i den hele Tarmecanal, og en Tarmeknude (*intusceptio*) paa Grimtarmen. Selsomme Forsøg iagttog jeg paa Capucin-Aben (*Simia Capucinus*), som ligeledes blev smittet, men erholdt kun trende Børnekopper i Nærheden af det indpo-

pede

¹⁰⁶) Denne Indpodning skedte den 19. Febr. 1791.

bede Sted paa Armen ¹⁰⁷). For at erfare, om Ubestagten, som Menneſket, var kun underkaſtet denne Sygdom een Gang, blev bemeldte Capucin Abbe indpodet paa nye med den ſtiffe Koppematerie, men den erholdt ei Kopperne anden Gang.

Børnekoppernes Overgang fra Menneſket til Aben, og ei til noget andet Dyr, synes at tale meget for vores Beſlægtning med Aberne. Vel haver den store Kamper bevist, at Drang Utang og Ubestagten ere høist forſkiellige fra Menneſket. Aberne have ei Taleredſkaberne ſom vi; Længden af deres Bækken, Stillingen af deres Hjerter, Overkiævebenets Sammenſætning af tvende Been, Blikskinden paa deres Dine, ſamt flere Kiendtegn, viſe tydeligen, hvor forſkiellige de ere fra Menneſket, og at de heri mere nærme ſig til de øvrige Pattedyr end til os; men har derimod ikke og Aben ſtarke anatomiske Ligheder med Menneſket? Hvor mange Sæder, ja ſelv Uvæner, har ikke og diſſe Dyr tilfælles med Menneſket? Det er ogsaa en almindelig Bemærkning, at flere Hanaber bekomme Parrellyſt og drive Onanie, ſaaſnart de ſine Fruentimmer. Seie vi endnu hertil, at viſſe Hunaber have Maanedstider; at Aberne kan smittes af Sygdomme, ſom ere Menneſket egne; hvor vil da kunne tvivle om Abernes Forvantskab med Menneſket, og at vi ved denne Slægt i Naturens store Kiæde foreenes til de firføddede Dyr.

I Følge flere Jagttagelſer ſkal Hunde og Katte ¹⁰⁸) ved en nøie Omgang med veneriſke Menneſker være blevne smittede og have erholdt Tilfælde, ſom ligne hine af den veneriſke Sygdom. Jeg har og ſeet Hunde med et voeragtigt Udſlod af Uolingsdelene, ſaaledes, ſom det viſer ſig hos Menneſket i Dripperten; men det er derfor ikke afgjort, at diſſe Dyr have været beſængte med den veneriſke Smitte. De kunde jo have erholdt diſſe Tilfælde uden at være virkeligener veneriſke. Erfaringen har viiſt, at Hunden uden at være smittet har ſaaet en godartet Drippert, ſom ſiden er bleven voeragtig og ſaa anſtikkende, at den under Forparringen har forplantet ſig til andre Hunde ¹⁰⁹). Man har derfor ſtedſe Aarsag til at betvivle Overgangen af en for Men-

¹⁰⁷) Dette Forſøg ſtedte den 7. Julii 1791.

¹⁰⁸) *Muſirani* Chirurgia theoretico-practica. Col. 1698. T. IV. p. 12.

¹⁰⁹) *Hamburgiſches Magazin*. 17. Band. Pag. 133-160.

Mennesket saa egen Sygdom til Dyrene, saalænge man ei ved Indpodning har beviist samme. Jeg har desaarfag anstillet flere Forsøg med den veneriske Smitte paa Dyrene. Hesten, Bæderen, Ornen, Hunden og Kaninen er denne Gift flere Gange bleven indpodet paa den omhyggeligste Maade, men uden at den gjorde nogen Virkning. Der indfandt sig ei engang betydelig Betændelse i de saarede Aflingsdele, som vare blevene besmurt med den endnu vaade og næsten varme Smitte. Imidlertid maae jeg ei undlade at anføre, at disse Forsøg ere allene giorte med Materien af den voeragtige Drippert, og de veneriske Syfkebylder, der er ventelig ei saa skarp og anstikkende som hiin af de kræstatede veneriske Saar eller saa kaldte Chancreer. Med Materien af disse burde man derfor og giøre Forsøg, men disse saavel som flere Forsøg, der endnu fattes i denne Afhandling, skal Forfatteren nærmere have den Ære at forelægge Selskabet, saasnart som Leilighed dertil gives.

